

RÄNNAK KANNATUSE LINNADES

Maarja Kangro. Klaaslaps. Tallinn: Nähtamatu Ahv, 2016. 205 lk.

Oma uusimas raamatus, autobiograafilises esikromaanis „Klaaslaps” räägib Maarja Kangro peamiselt isiklikest asjadest: lapse saamise soovist, katsetest seda teostada, väärarenguga lootest ja abordist ning sellele järgnenud kaotusvalust, traumast ja leinast. Isiklike asjade kõrval tulevad romaanis jutuks suured eksistentsiaalsed teemad, nagu elu ja surm, iha ja kannatus, naise bioloogiline taak – emadus kui seesmine ja ühiskondlik sund – ning „uus orgaaniline metafüüsika”, nagu on Kangro sõnastanud lapsevanemaks olemise rõõmu kirjutes „Oma jama – teistsugune vaade emadusele”.¹ Isikliku trauma üksikasjaliku, aeg-ajalt peaaegu masohhismi kalduva läbivalgustamise käigus viib autor lugeja ajalisel täpselt dokumenteeritud rännakule oma lähiminevikku (seda täpsust rõhutab ka päeviku vorm ja teose määratlus dokumentaalromaanina²), otse nende sündmuste keskele, mis muutsid tema elu maapealseks põrguks. See, mis kellelegi maises elus põrgus viibimise tunde tekitab, on mõistagi erinev: seda võib põhjustada nii füüsiline kui ka vaimne seisund, enamasti kurbus armastusobjekti kaotuse pärast, ent samamoodi võib põrgupiinu esile kutsuda iha, mida lämmatada või endast välja juurida näib olevat võimatu, olgugi et iha objekt kunagi teoks saada ei tar-

vitse. Kangro romaanis on põrgus viibimise tunne seotud võimatusega kogeda emaks olemist, mis toob endaga nii füüsilised piinad kui ka hingevalu, päädides lootusetuse ja väljapääsmatusega: lapsest ilmajäämise teadvustamine mõjub peategelasele nii, nagu loeks ta omaenda surmateadet, sest usub, et ühes sellega sureb tema võimalus kogeda maailma teisiti, uuel ja enneolematul moel.

Maapealse põrgu ühest võimalikust vormist on olnud juttu juba Kangro varasemas loomingus. Kogumikus „Ahvid ja solidaarsus” (2010) ilmunud novellis „Impotent ja surm” mõtiskleb naispeategelane meespartneri alatise ja seetõttu õõva tekitava impotentsuse üle, jõudes järeldusele, et see ongi sama hästi kui põrgu: „...unine, muutumatu, surematu impotents. Miski ei realiseeru.”³ „Klaaslapse” peategelase jaoks on põrgulikult valus see, et tema plaanid küll realiseeruvad – rasedaks jääb ta koguni kahel korral –, kuid mitte soovitud viisil: esimene rasedus osutub emakaväliseks ja teisel korral avastatakse lootel väärareng, mis lõpeb esile kutsutud abordiga. Taoline fantoomemadus sünnitab omakorda kibestumist, viha ja lootusetust, mis annab „ajutiselt tunde, et jalad on põhjas. Sügavamale enam minna ei saa” (lk 122). Paradoksaalselt saab lootusetusest peategelasele teatav lohutus, seisund, kus hirm järjekordsete ebaõnnestumiste ees taandub ja teeb ruumi hingelisele tuimusele. Kui miski sellises olukorras haiget võib teha, siis saab see olla üksnes lootuse võimalik tärkamine, sest keegi ei saa ka väljapääsmatuses kunagi lõpuni kindel olla, mis tahes hetkel võib juhtuda, et ka „lootusetuse

¹ M. Kangro, *Oma jama – teistsugune vaade emadusele*. – Postimees 9. V 2016. <http://arvamus.postimees.ee/3686545/maarja-kangro-oma-jama-teistsugune-vaade-emadusele>

² Vt nt K. Karro, *Maarja Kangro isiklik lugu: kuidas ma emaks ei saanud*. – Eesti Ekspress 7. XII 2016.

³ M. Kangro, *Impotent ja surm*. – M. Kangro, *Ahvid ja solidaarsus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2010, lk 54.

tugev põhi kaob ühel hetkel alt ja avaneb uus sügavik” (lk 122).

Põrgule kui „Klaaslapse” peategelast tabanud hingeseisundile vihjab juba üsna romaani algul itaaliakeelne tsitaat Dante „Jumaliku komöödia” esimesest osast, „Põrgu” kolmanda laulu algusest, mis kuulub kirja Põrgu väraal: „Siitkaudu pääseb kannatuse linna, / siitkaudu pääseb igavesse piina, / siitkaudu pääseb hukkunute hulka. // Mu kõrge looja ajend oli õiglus, / mind rajanud on Jumala kõikvõimsus, / ta esimene arm ja ülim tarkus. // Mind igavesse olemisse seati, / ma olen esimene loodud asi. / Kõik lootus jätke, astudes siit sisse.”⁴ Dante nägemuse kohaselt niisiis lõi Jumal Põrgu, et valitseks õiglus, mis lubab rahu üksnes õndsatele hingedele ja mõistab igavesti piinlema need, kes oma süüd ei kahetse. Põrgus piinlejatel pole õigust lootusele, sest kannatuste tee on nad ise teadlikult valinud. Ka Kangro romaanis ei ole asi teisiti: peategelase kannatuse allikas on peidus temas endas, tema jäägitus ja teda ennastki hämmastavas, kinnismõtteks kasvanud soovis last saada. „Miks see järglase mõte tahab inimesse mõnikord nii lootusetult söövituda?” küsib „Klaaslapse” autor kirjutises „Oma jama”, kus ta lapse saamise soovi põhjalikult analüüsib, ja annab samas ühe võimaliku vastuse: „Pseudo-iseendana, mini-minana tahab inimene võib-olla veel kord või siis lõpuks ikkagi, lõputus edasilükkamises ülimaid väärtusi kujutleda. Uue olendi kaudu maailma aauraatilisust tagasi saada. Elu mõttetusega silmitsi seismist natukenegi kellegi teise õlule veeretada, edasi lükata (väike olend ju veel ei tea, ja äkki õnnestub sellesse teadmatusse, asjade uudsusse koos temaga jälle sisse elada).”⁵ „Klaaslapses” toob peategelane lapsesaamise soovi võimalike põhjustena eeltsiteeritu kõrval välja veel bioloogilise funktsiooni, usu kestmisse, usu paremasse tulevikku, usu korduvusse

⁴ Dante Alighieri, Jumalik komöödia. Põrgu. Tlk Harald Rajamets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2011, lk 41.

⁵ M. Kangro, Oma jama – teistsugune vaade emadusele.

ja armastuse elu vastu. Ehkki ta leiab, et inimese surematuse perspektiivist on „märksa tugevam ja sisukam positsioon” looja, autori kui kirjaniku oma (lk 54), on temas endas ometi kõige järeleandmatum iha „[t]eha üks algusest peale oma inimene” (lk 55). Iha ja igatsus lapse kui oma inimese järele on ilmselt kõige egoistlikum põhjus lapse saamiseks, sest „Klaaslapse” peategelane kujutleb järeלטulijat ennekõike uue võimalusena iseenda jaoks. Tagasi lapse tähenduse juurde tulen järgnevalt Dante „Põrgu” kaudu.

Kui Dantet juhib läbi Põrgu Vergilius, loomuliku mõistuse valgus, siis Kangro peategelasel on selliseid teejuhte rohkem kui üks: nendeks on vanemad, enamasti emad, kes on lapsekaotuse üle elanud ja oma lugu jagada soovinud, ning kirjanikud, kes on sõandanud otsa vaadata Medusale, teisisõnu julgenud suhestuda elu võikuse ja õõvaga, kujutades oma loomingus valu, meeletuid, lootusetust, läbikukkumist, katkisust, abjektsust, allakäiku või surma. Surm ja valu on nii kirjutamise ajendiks kui ka teemaks samuti itaalia kirjaniku ja ajakirjaniku Oriana Fallaci tuntuimas teoses „Kiri sündimata jäänud lapsele” (1975), mille pealkirja võinuks kanda Kangro endagi romaan. Fallaci mõtiskleb selles teoses naiseks olemise, emaduse, oma sündimata jäänud lapse, aga ka abordi üle, jõudes otsusele, et peab oma lapse lõpuni kandma, tõestamiseks, et tema laps ei kuulu ei Jumalale, Riigile ega temale kui emale, vaid ainult iseendale. Kangro teosega seoses saab vabadusest kõnelda üksnes kui millestki, mis peategelase maailmas on koha kaotanud, mistõttu ka säärast lapse kui teise vabaks andmise paatost siit ei leia: vastupidi, peategelane leiab, samal ajal iseenda üle ironiseerides, et laps ongi see ainuke miski, mis on täielikult tema oma, „[o]ma tükike, imetletuke” (lk 55). Järeלטulijas seega näeb ta kõigepealt väljapääsu omaenda elu mõttetusest, lunastajaga sarnanevat päästjat, uskudes, et just lapse kaudu saab tema maailm „tulpimusevaba olemise” (lk 55). Vähem utilitaristlikuna

ei mõju ka mõttemäng lapsest kui absoluutse pühendumise objektist, mille abil oleks peategelasel kui emal võimalik vabaneda oma subjektsusest, „saada mõneks ajaks orgaaniliseks vabrikuks, lihatükiks, känkkraks” (lk 56). Ent eneseiroonia on kindlasti olemas ka selles visioonis.

Nii Kangro kui ka Fallaci teoses leidub neid ühendav motiiv: lapsekaotuse traumaga kaasnev süütunne. Fallaci ja Kangro minajutustajad tunnevad end süüdi, et n-ö luhtusid naise kui elu edasikandjana, sest ei suutnud ilmale tuua tervet last. Fallaci teoses väljendab seda unenägu kohtu all viibimisest, kus jutustajat süüdistavad nii meesarst, ülemus, lapse isa kui ka sündimata jäänud laps, kes talle lõpuks andestab. Kangro romaanis tuleb süü motiiv esile pärast aborti, kui peategelane on lapse kaotuse tõsiasja sunnitud viimaks omaks võtma. See ongi ehk üks romaani mõjusamaid kohti, sest just süü kaudu teeb peategelase trauma end kõige vahetumalt ja täies alastuses lugejale nähtavaks: „Ikkagi keris end edasi ja tagasi süütunne lapse ees. See oli üks inimolend, kellel sina olid lasknud niisuguseks minna, keda sina polnud suutnud päästa. Kes sinu sees, sinu pärast jube-daks biomassiks moondus” (lk 177). Olulist abi ei paku ka veendumus, et süütunne ei ole midagi enam kui kultuuriline mehhanism, mille tööle hakkamise üle inimesel endal kontroll puudub, küll aga võib otsida viise selle väljalülitamiseks. Süütunde leevendamiseks ei pööra minajutustaja oma pilku loodusesse ega jumala poole (ehkki jumala ja tema tegude üle romaanis mitmel korral arutletakse, ei varjagi peategelane, et on ateist), vaid kirjaniku poole, kes luuletab peamiselt meeletehete, lootusestest ja surmast. Veel üheks teejuhiks läbi maapealse põrgu on peategelasele itaalia klassik Giacomo Leopardi, keda Kangro tutvustab eestikeelsele lugejale kirjaniku „Valitud teoste” järelsonas kui üht läbi aegade sünteimat luuletajat.⁶

⁶ M. Kangro, Giacomo Leopardi elu ja looming. – Giacomo Leopardi valitud teo-

Leopardi loominguga kohtub peategelane Itaalias Perugia naistehaiglas, kui kuuleb öde lugemas tema tuntuimat luuletust „Lõpmatus”. Luuletus kõneleb ajast: olevikust, milles viibib lüüriline mina, ja igavikust, kuhu igatsus ta kannab, ning lüürilise mina, tema vahetu aja ja igaviku ühtesulamisest. Leopardi lüüriline mina kujutleb igavikuna üleinimlikku vaikust ja rahu ning neid kogeb ka Kangro romaani haiglas viibiv peategelane, kuid need mõjuvad närvesöövalt ja igal sammul ärritavalt: interneti pääsu nimel ähvardab ta personali rahvusvahelise meediaga, Jumalaema kuju inspireerib kirjutama sapise, ent viletsa luuletuse, kõige tipuks aga tärkab temas „tugev tahtmine minna kuhugi rindeajakirjanikuks” (lk 101–102). Ja siiski otsib Kangro just Leopardi loomingust vastuseid oma küsimustele, on Leopardiga dialoogis, aga leopardilikult kõlab ka see, kuidas peategelane põhjendab iseendale ja lugejale seda, miks peab ta vajalikuks kõik aborti ajal juhtunud sündmused ja kogemused üles tähendada: „Kas sellest kirjutisest kellelegi kasu on. // Kuigi iseenda põhjal arvasin, et on. See oli solidaarsus agoonias: üks maailma tähtsamaid asju. Teiste kannatused mõjuvad nagu päästeparv tühjal ja arulagedal merel” (lk 131). Leopardi looming, ühe iseenda päästeparvedest, usub ta kõige paremini sobivat haiglas valitsevasse meeleollu. Võtkem näiteks Leopardi luuletus „Iseendale”: „Nüüd puhka igavesti, / mu värsind süda. Hävis viimne pettus, / mis näis jääv. Hävis. Miski meis nüüd tajub, / et mitte ainult lootus, / vaid ka soov kallist pettust hoida hajub. / Puhka lõpuks. Said küllalt / pekselda.”⁷ Säärane lootusetuse apoteos jääb kõlama veel ühe Kangro romaanis esineva kirjaniku-teejuhi teosest, mida peategelane samal haiglas viibimise ajal meenutab.

Dante, Fallaci, Leopardi ja mitmete teiste kirjanike loomingu kõrval tuleb „Klaaslapses” juttu ühest peategelase kunagisest lemmikloost, Anton

sed. Valik *canto*’sid ja proosapalu raamatust *Operette morali*. Tlk M. Kangro. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2016, lk 197.

⁷ Giacomo Leopardi valitud teosed, lk 73.

Tšehhovi novellist „Palat nr 6”. Nautimisväärses tegi novelli tema jaoks see, kuidas selles kirjeldatakse tundlike tegelaste allakäiku, allavandumist toorele ja mõttetule elule, mille loogiliseks lõpuks on neist ühe absurdne, mõttetu surm. Sama mõttetu ja arusaamatu näib peategelasele tema päriselt sündimata jäänud lapse surm, lapse, kes küll isikukoodi, iseloomu ja mõtlemisvõimega inimeseks ei saanud, kuid on valmis inimene peategelase kujutlustes. Lapse leinamise käigus, mida Kangro oma romaanis ausalt ja hingekriipivalt kirjeldab, leinab peategelane seega ka iseenda luhtunud ootusi ja unistusi. Kas „Klaaslapse” peategelane jõuab kannatuse linnas rännates ja sellel rännakul kogetut üles tähendades puhastustulle või satub veelgi sügavamatesse põrgu ringidesse? Sellele küsimusele Kangro romaan vastust ei anna ega saagi anda, küll aga võib oletada, et koos jutustajaga tema kannatuse linnas ringi rännates

leiab mõni lugeja väljapääsu omaenda põrgust ja jõuab ehk lõpuks ka ilusale mäele.

Kangro „Klaaslaps” näib mulle rohkem elus kui ükski teine viimase paari aasta jooksul ilmunud eesti romaan, mida olen juhtunud lugema. Võib-olla seepärast, et kirja on pandud päris valu ja kannatus, mitte väljamõeldud tegelaste väljamõeldud piinad. Võib-olla ka seepärast, et autor on oma kogemused üles tähendanud lootuses, et oskab neid lugejatega jagada, ja selles ei kahtle ilmselt ükski neist. Viimaks tuleneb „Klaaslapse” elusus autori tähelepanuväärses eruditsioonist: lugejaid ei viida ühte kannatuse linna, vaid mitmetesse teistesse sarnastesse linnadesse, millega igaüks saab soovi korral ise põhjalikumalt tutvust teha ning seeläbi oma empaatiavõimet kas äratada, arendada või täiustada.

MAARJA HOLLO